

חלק שלישי

מערכת הבטחון

פרק ראשון

פרק כללי

I. פעולות הביקורת על מערכת הבטחון

א. הביקורת הקיפה בתקופה הנסקרת את הגופים המבוקרים הבאים:

1. משרד הבטחון

מחלקת התקציבים ; מחלקת החשבוניות ; היחידה לרישום, דיווח ופיקוח תקציבי ; הגזברות.	אגף הכספים
	אגף החימוש
המחלקה למוזון ודלק ; המחלקה לציוד כללי ; המחלקה למתכות ועץ ; המחלקה ליבוא ותובלה ; המחלקה לרכב וציוד מוסכים ; המחלקה לציוד משרדי.	אגף האספקה
מחלקת ביטוח ותביעות ; מחלקת המשק ; מחלקת המכירות ; המוסך המרכזי.	אגף בינוי ומשק
מחלקת הגיוס ומחלקת השיקום.	אגף כוח אדם
מחלקת המינהלה : לשכת המנגנון ושירותי המשרד.	אגף המינהלה
	בית ההוצאה "מערכות"
	משלחות הקניות של משרד הבטחון
המשלחות בפאריס, בלונדון, בני-יורק וברומא.	

2. צבא הגנה לישראל

מטכ"ל/אג"א (אגף האפסנטות) — ענף ביקורת ; מטכ"ל/אמ"ן (אגף המודיעין) ; מפקדות פיקוד הצפון ופיקוד המרכז ; מפקדת חיל האוויר ; מפקדת חיל הים ומתקניו ; מפקדות קציני החיל הראשיים של חיל הספקה, חיל חימוש, חיל משטרה צבאית, חיל רפואה, חיל קשר, חיל הנדסה, חיל מודיעין ; הפנימייה הצבאית ; בתי ספר קדם-צבאיים של חיל אוויר ושל חיל חימוש ; נספחויות צה"ל בפאריס, בלונדון, בוואשינגטון וברומא.

3. התעשייה הצבאית

ההנהלה, הסקטורים והמפעלים

4. המכון הממשלתי לבדק מטוסים

5. מפעלי פיתוח של משרד הבטחון

6. רשות פיתוח אמצעי לחימה

אגף מחקר וחיכון

7. חברת שק"ם בע"מ

8. הוועד הארצי למען החייל

הנהלת הוועד הארצי, סניף תל אביב, סניף ירושלים

9. שירות בטחון כללי

10. המוסד המרכזי למודיעין ולבטחון

ב. בדיקת דרכי ההרכשה במערכת הבטחון. מכלול העניינים הכרוכים ברכישת אפסניה בשביל מערכת הבטחון – עיתוד המלאי, תכנון הרכישות, דרכי ביצוע הקניות בארץ ובחוץ לארץ והסדרים המינהליים הקשורים בפעולות אלו – מהווים נושא לבדיקה מקיפה העומדת להסתיים במחצית הראשונה של שנת 1960. בדיקת נושא זה מקיפה בעיקר את הפעולות של חילות צה"ל האחראיים לתכנון רכישת אפסניה, של אנשי ההספקה והחימוש במשרד הבטחון, של התעשייה הצבאית, של המכון לבדק מטוסים ושל משלחות הקניות של משרד הבטחון בחוץ לארץ.

ג. משרד הבטחון, התעשייה הצבאית, המכון הממשלתי לבדק מטוסים, שירות בטחון כללי והמוסד המרכזי למודיעין ולבטחון הגישו את הדו"חות הכספיים לשנת 1958/59 ואת המאזנים ל-31.3.1959 – תוך 4 חודשים מתום שנת הכספים שלהם כנדרש בחוק מבקר המדינה – בסוף יולי 1959; חברת שק"ם בע"מ, ששנת הכספים שלה מסתיימת בסוף יוני, הגישה את מאזנה ליום 30.6.1959 בראשית נובמבר 1959.

חברת "ראן" בע"מ הגישה את מאזנה ליום 31.3.1959 באוקטובר 1959. הוועד הארצי למען החייל עוד לא הגיש את הדו"ח הכספי לשנת 1958/59.

II. מוסדות חינוכיים להכשרת נוער

מערכת הבטחון מקיימת מוסדות מספר להכשרת נוער בגיל קדם-צבאי: במסגרת צבא הגנה לישראל – הפנימייה הצבאית להכשרת נערים לקראת תפקידים פיקודיים בצה"ל ובתי הספר של חיל האוויר ושל חיל החימוש להקניית מקצועות טכניים לנערים לפני גיוסם לשירות חובה בחילות אלה; במסגרת התעשייה הצבאית והמכון הממשלתי לבדק מטוסים – בתי ספר וקורסים להכשרת נערים במקצועות החשובים למוסדות אלה.

מוסד נוסף להקניית השכלה תיכונית-מקצועית, שבו עניין מיוחד למערכת הבטחון, הוא בית הספר לקציני ים בעכו, שבהנהלתו משתתפים משרד הבטחון, משרד החינוך והתרבות, משרד התחבורה והחבל הימי לישראל. דין וחשבון על הביקורת בבית הספר לקציני ים הומצא על ידי מבקר המדינה לוועדת הכספים של הכנסת באוגוסט 1959.

א. הפנימייה הצבאית

בסוף שנת 1951 התגבשה במטה הכללי דעה, שמן הצורך להקים פנימייה צבאית, בה יוענקו לנערים מוכשרים בני 15–18, תוך לימודיהם התיכוניים, השכלה צבאית בסיסית וערכי בטחון במטרה, שהכשרה זו תשמש להם בסיס להכשרתם לקצונה בצה"ל בשירות קבע, בעיקר בחילות הלוחמים. לאחר דיונים הוקמה הפנימייה ליד בית הספר הריאלי בחיפה, ונפתחה לקראת שנת הלימודים תשי"ד (1953/54).

בחודשים ספטמבר עד אוקטובר 1959 נערכה ביקורת בפנימייה הצבאית.

(א) הפנימייה היא יחידה צבאית הכפופה לפיקוד ההדרכה. בפנימייה 3 מחלקות המהוות מסגרות ארגוניות לחניכים; כל כיתת לימוד מאורגנת כמחלקה במובן צבאי. בראש כל מחלקה עומד קצין ולעזרתו מפקד כיתה, והם הממונים על ההדרכה הצבאית, האימון הגופני, המשטר והמשמעת במחלקה.

מפקד הפנימייה אחראי לניהולה השוטף של הפנימייה ולביצוע תכנית האימונים הצבאית, כפי שנקבעה על ידי מחלקת ההדרכה במטה הכללי ופיקוד ההדרכה. כמחנך ראשי של תלמידי הפנימייה משמש אחד המחנכים מבית הספר הריאלי, שמונה לתפקיד זה על ידי הנהלת בית הספר. המחנך הראשי משמש גם כמקשר בין מנהל בית הספר ובין מפקד הפנימייה.

הגוף העליון לניהול ענייני הפנימייה הוא ועד מפקח, המורכב מנציגים של בית הספר הריאלי, משרד הבטחון, הצבא ואנשי ציבור. כיושב ראש הוועד המפקח משמש איש ציבור. לצורך טיפול בעניינים שוטפים ולתיאום הפעולות בין הנהלת בית הספר ובין מפקדת הפנימייה הורכב ועד מפקח מצומצם, עליו נמנים מנהל בית הספר הריאלי, המחנך הראשי, מפקד פיקוד ההדרכה ומפקד הפנימייה.

(ב) הסגל הצבאי של הפנימייה כולל 29 איש: מפקד, סגן מפקד, 3 מפקדי מחלקות, קצין מדרוך, גדי יחידתי, 3 מפקדי כיתות, רב סמל אפסנאי ו-18 עובדי משרד ושירותים. 9 מבין אנשי הסגל הם חיילים בשירות קבע, 15 חיילים בשירות חובה ו-5 עובדים אזרחיים. מפקדי המחלקות הם בעלי השכלה תיכונית (2 מהם בוגרי הפנימייה הצבאית) ובעלי הכשרה בהדרכה ובפיקוד, ואילו מפקדי הכיתות אינם בעלי השכלה תיכונית. כדי שהטיפול בחניכים יהיה בידו סגל מנוסה ובעל רמה מתאימה נקבע בתקן הפנימייה, שגם מפקדי הכיתות יהיו חיילים בשירות קבע, אך למעשה היו כל מפקדי הכיתות חיילים בשירות חובה.

(ג) הפנימייה שוכנת ליד בית הספר הריאלי על הר הכרמל (בית בירם). מחנה הפנימייה הוקם על שטח של מחנה צבאי, שהיה באותו מקום מתקופת המנדט, אך השטח הורחב וכיום משתרע המחנה על 31 דונם. מתוך 23 המבנים, המשמשים את הפנימייה כיום, חלק ניכר הוקם מאז 1953.

2. הקשר עם בית הספר הריאלי

בשנת 1953, לקראת פתיחת הפנימייה הצבאית, נערך הסכם בין שלטונות הבטחון ובין הנהלת בית הספר הריאלי. בהסכם הוגדרו מטרות הפנימייה וקווים כלליים לפעולתה. כן קבע ההסכם, באופן כללי, את תפקידי הגורמים השונים – הנהלת בית הספר הריאלי, משרד הבטחון, שלטונות הצבא, ומפקד הפנימייה – בניהול הפנימייה. אשר לסמכויות בניהול היומיומי של ענייני הפנימייה, הסתפק ההסכם בקביעה, שיש צורך בתיאום בין מפקד הפנימייה ובין הנהלת בית הספר. בעבודה המעשית נתגלעו חילוקי דעות בפירושה של קביעה זו, ובעניינים קונקרטיים שונים התעוררה השאלה, למי זכות ההכרעה בעניין.

יש אשר חניך מפגר אחר רמת הלימודים של בית הספר הריאלי אך מצטיין בלימודים ואימונים צבאיים, או מצטיין בלימודים בבית הספר אך נכשל בלימודים ואימונים צבאיים. במקרים אלה מתעוררים על פי רוב חילוקי דעות בין הנהלת בית הספר ובין מפקד הפנימייה בדבר המשך החזקתו של החניך בפנימייה, שכן כל צד רואה את ההישגים במקצועות, שהוא אחראי להקנייתם, כמכריעים בשאלת המשך החזקתו של החניך.

(א) עד שנת הלימודים תשי"ח (1957/58) התקבלו לפנימייה נערים, שסיימו 10 שנות לימוד, כדי שילמדו בפנימייה שנתיים (כיתה שביעית ושמינית של בית הספר הריאלי). החל בשנת הלימודים תשי"ט מתקבלים לפנימייה נערים בגיל 15–16, שסיימו לפחות 9 שנות לימוד בבתי ספר בארץ, כדי שילמדו בפנימייה שלוש שנים. הרשמת המועמדים נעשית על ידי לשכות הגיוס של משרד הבטחון. המועמדים עוברים בדיקות רפואיות, מבחני כושר גופני ומבחנים פסיכוטכניים מטעם צה"ל, מבחן במקצועות כלליים מטעם בית הספר הריאלי וראיון אישי בפני ועדה מיוחדת.

(ב) משרד הבטחון ובית הספר הריאלי ניהלו אמנם הסברה ענפה על ייעוד הפנימייה הצבאית ומטרותיה, אך מספר הנערים המבקשים להתקבל לפנימייה הוא מועט. בשנתיים האחרונות גדל אמנם מספר המועמדים, אך הוא קטן עדיין מכדי לאפשר למצוא ביניהם מספר מספיק של נערים, שיעמדו בדרישות המורכבות של הפנימייה: למבחנים לקראת שנת הלימודים תשי"ט, שבה נתקבלו חניכים גם לכיתה שביעית וגם לכיתה שישית, ניגשו 178 נערים, ומהם נתקבלו לפנימייה 73; לקראת שנת הלימודים תש"ך ניגשו למבחנים 120 נערים, ומהם נתקבלו לפנימייה 41.

אושרה קבלת החניך לפנימייה הצבאית, נערך חוזה בין משרד הבטחון לבין הורי החניך בדבר תנאי החזקתו בפנימייה ותנאי תשלום דמי הפנימייה. החוזה אינו מחייב את החניכים לשרת שירות קבע בצה"ל בתום שירות החובה.

4. תכנית הלימודים האימונים והמסר

(א) חודש לפני התחלת שנת הלימודים בבית הספר הריאלי עוברים החניכים, שנתקבלו לפנימייה, קורס מכין להשלמת ידיעותיהם הכלליות ואימונים להעלאתה של רמת כושרם הגופני. בשנה הראשונה של הלימודים (כיתה ששית) מרוכזים חניכי הפנימייה בכיתת לימוד נפרדת במסגרת בית הספר הריאלי. בשנה השנייה והשלישית (כיתות שביעית ושמינית) לומדים החניכים בכיתות משותפות עם יתר תלמידי בית הספר, וניגשים לבחינות בגרות רגילות.

(ב) נוסף על הלימודים הכלליים ניתן לחניכים אימון צבאי, תוך דגש מיוחד על אימון גופני. האימון הצבאי כולל – בין השאר – את אימון הטירון וקורס למפקדי כיתות בצה"ל. תכנית האימונים, המקיפה 3 שנות שהותו של החניך בפנימייה, כוללת 2,500 שעות. האימונים הצבאיים מתקיימים 3 פעמים בשבוע – שעתיים בכל פעם – לאחר שעות הלימודים בבית הספר, וגם בחופשות פסח, סוכות וחנוכה ובמשך חודש אחד בעת חופשת הקיץ. בכיתות שביעית ושמינית מתקיימים אימונים גם ביום א', מאחר שביום זה אינם מתקיימים לימודים בכיתות אלה בבית הספר הריאלי.

(ג) המשטר בפנימייה דומה למשטר הנהוג במחנות צה"ל. סדר היום של החניכים מורכב מ-5 שעות לימוד בבית הספר הריאלי, 3 שעות להכנת שיעורים, וכאמור שלוש פעמים בשבוע 2 שעות אימון צבאי. את השיעורים מכינים החניכים במרוכז בהשגחת מורים ובעזרתם. פעמיים בשבוע רשאים החניכים לצאת את המחנה בשעות שלאחר הצהריים; אחת לחודש הם מקבלים חופשת סוף שבוע.

5. כלכלה ושירותים

הכלכלה והשירותים הרפואיים והאפסנאיים הניתנים לחניכים דומים לאלה הניתנים לחיילי צה"ל. החניכים מקבלים מזון לפי לוח המיועד לחיילים, שתפקידם מחייב מאמץ גופני קשה; נוסף

על המנות לפי הלוח ניתנות לפנימייה תוספות מיוחדות של 12 מצרכים לפי המלצת חיל הרפואה.
כל חניך מקבל 7.50 ל"י לחודש כדמי כיס ונוסף על כך דמי נסיעה לביתו אחת לחודש.

6. הוצאות החזקת הפנימייה

(א) דמי הפנימייה, כולל שכר הלימוד, הם 702 ל"י לשנה. במקרים מסוימים מוענקות לחניכים מלגות חלקיות. בשנת 1958/59, כשמספר החניכים היה כ-100, הסתכמו ההכנסות מדמי הפנימייה בסך 40,140 ל"י.

(ב) לפי הדוח הכספי של משרד הבטחון לשנת 1958/59 היו ההוצאות הקשורות בפנימייה כדלהלן:

ל"י	ל"י	
	37,703	שכר לימוד (תשלום לביה"ס הריאלי)
	4,595	דמי כיס
	2,232	קופת המפקד
	4,173	תרבות, הסברה
	379	שונות
82,182	33,100	בינוי - ספרייה ומועדון
- 40,140		פחות הכנסה מדמי פנימייה
<u>42,042</u>		הוצאות - סה

(ג) מאחר שהתקציב כלל רק את ההוצאות המיוחדות הקשורות בפנימייה, יש להוסיף על הסכום של כ-42,000 ל"י את ההוצאות על המשכורת לסגל הפנימייה, על כלכלת החניכים ועוד. להלן חישוב ההוצאות הנוספות בהתבסס על נתונים סטנדרדיים המקובלים בצה"ל:

ל"י	
84,000	החזקת סגל הפנימייה
	מזון, הלבשה ושירותים לחניכים
46,000	(מבוסס לפי חישוב ל-100 חניכים)
40,000	רכב, תחמושת וחומרי חבלה, בדק מחנה
<u>170,000</u>	

הסכום הנ"ל אינו כולל את הוצאות הטיפול הרפואי בחניכים ואת בלאי הציוד (כלי נשק, ריהוט, ציוד מטבח וכיו"ב).

ב. בית הספר הטכני של חיל האוויר

בית הספר הטכני של חיל האוויר נוסד בסוף 1948 במטרה להכשיר טכנאים בענפי אחזקת מטוסים ובאלקטרוניקה לצורכי החיל. הלימודים במקצועות אלה נמשכים 9-14 חודשים.

לבית הספר מתקבלים נערים בגיל קדם-צבאי כך שבהגיע מועד גיוסם ניתן יהיה להעסיקם בחיל כבעלי מקצוע; בדרך זו מתאפשר ניצול יעיל יותר של תקופת שירות החובה. הנערים בגיל קדם-צבאי, המכונים "שוחרים", מהווים כ-80% מחניכי בית הספר, ואילו 20% הנותרים הם בעיקר חיילים. בתקופת לימודיהם שוהים השוחרים בפנימייה שליד בית הספר.

בחודש מאי 1959 נערכה ביקורת בבית הספר.

1. מבנה וארגון

בית הספר כפוף למפקדת חיל האוויר. חניכי בית הספר לומדים בשתי מגמות לימוד: אחזקת מטוסים ואלקטרוניקה. מדי שבוע שבועיים נפתח מחזור חדש. סגל בית הספר מותאם בגודלו למספר הגדול של החניכים ושל המחזורים, לרבותיות המקצועות הנלמדים ולאופיים. כמעט 40% מאנשי הסגל עוסקים בהדרכה והשאר ממלאים תפקידי פיקוד או מועסקים בשירותים טכניים ובשירותים כלליים.

2. סדרי קבלת השוחרים

לבית הספר מתקבלים נערים בגילים 16-17, שסיימו 10 שנות לימוד, או – אם הם מועמדים ללימוד מקצועות אלקטרוניקה – 11 שנות לימוד. הרשמת הנערים נעשית על ידי לשכות הגיוס של משרד הבטחון. המועמדים עוברים בדיקות רפואיות ופסיכוטכניות ומבחני קבלה וכן ראיון אישי בפני ועדת קבלה מיוחדת.

לנערים מוכשרים, אך חסרי השכלה כללית מספיקה, ולעולים חדשים ניתנת האפשרות להש-תלם בקורס מכין בן 2-3 חודשים הנערך בבית הספר הטכני.

3. תכנית הלימודים והמשטר

(א) השוחרים מתחילים את לימודיהם ב"מחלקת יסודות", שבה לומדים במשך 3-4 חודשים את יסודות התעופה. עולים חדשים לומדים תחילה, במידת הצורך, במשך 2-3 חודשים, את השפה העברית באולפן שליד בית הספר.

בגמר הלימודים במחלקת היסודות עוברים השוחרים, בהתאם לצורכי החיל ובהתחשב בהתאמתם ובנטייתיהם, לאחת משתי המגמות של בית הספר: אחזקת מטוסים או אלקטרוניקה. השוחרים שנועדו ללמוד אחזקת מטוסים מועברים לאחת המחלקות הבאות: מכונאי מטוסים סילוניים; חשמל ומכשירים; חימוש מטוסים. החניכים שנועדו ללמוד אלקטרוניקה נשלחים לקורס לראדאר או לקורס לטכנאי אלחוט.

מתקני הלימוד בבית הספר הם משוכללים וההדרכה מבוצעת בשיטות חדישות.

(ב) בית הספר עוקב אחר התקדמות השוחרים בעזרת מבחנים תכופים. בסיום הלימודים עוברים החניכים בחינות גמר. הבוגרים, שעמדו בבחינות, מקבלים הסמכה מקצועית צבאית במקצוע שלמדו. מאחר שהמקצועות המוקנים בבית הספר הם בעלי חשיבות גם מחוץ לצה"ל, מתנהלים דיונים עם משרד העבודה בדבר הכרת תעודות ההסמכה של בית הספר.

(ג) סדר היום של השוחרים מורכב מ-8 שעות לימוד בבית הספר ו-3 שעות להכנת שיעורים. פעם בשבוע, בשעות הערב, רשאים השוחרים לצאת את המחנה; כן מקבלים השוחרים חופשת סוף שבוע.

הכלכלה והשירותים הרפואיים והאפסנאיים הניתנים לשוחרים דומים לאלה הניתנים לחיילי צה"ל. השוחרים מקבלים מזון לפי לוח המיועד לחיילים המשרתים ביחידות שדה. כדי לאפשר גיוון יתר של מנת המזון רשאי בית הספר לקבל בבסיסי הספקה של צה"ל, במסגרת מחיר שנקבע למנת המזון, מצרכים שונים, שלא בהתאם ללוח הרגיל.

השוחרים הלומדים במחלקת יסודות משוכנים במחנה צריפים נפרד במרחק מה מבית הספר. במחנה זה לא היו חדרים מתאימים להכנת שיעורים וחדרי בידור וגם השירותים הסניטריים לא היו תקינים. לאחרונה הוחל בשיפור השירותים הסניטריים, ולקראת שנת התקציב 1960/61 מתכנן בית הספר להתקין חדרי לימודים נוספים במחנה זה.

5. הוצאות החזקת בית הספר

דמי הלימוד, כולל דמי פנימייה, בכל אחד מהמקצועות, הם 350 ל"י לקורס. לנערים מוכשרים, שאין באפשרותם לשלם את דמי הלימוד במלואם, ניתנות מלגות חלקיות. בשנת 1958/59 נתקבלו הכנסות מדמי לימוד בסך 118,658 ל"י.

ההוצאות הכרוכות בקיום בית הספר לא פורטו בנפרד בתקציב הבטחון אלא הן נכללו בסעיפי התקציב השונים, דוגמת ההוצאות של שאר יחידות צה"ל. על פי נתונים, שנתקבלו ממפקדת בית הספר, ונתונים סטנדרדיים המקובלים בצה"ל, נערך חישוב ההוצאות של החזקת בית הספר בשנת 1958/59, כדלהלן:

ל"י	
סגל בית הספר	990,000
מזון, הלבשה ושירותים לשוחרים	208,000
ציוד לימודי, חינוך והווי, פרסומים	76,000
בינוי, מים וחשמל, רכב, ציוד משרדי	166,000
הוצאות – ס"ה	<u>1,440,000</u>

הסכום הנ"ל אינו כולל את הוצאות הטיפול הרפואי בשוחרים ואת הבלאי של ציוד המחנה (כלי נשק, ריהוט, ציוד מטבח וכו') ושל הציוד הלימודי הרב, שבו משתמש בית הספר.

6. קליטת בוגרי בית הספר בצה"ל

עם סיום הלימודים מגייסים את בוגרי בית הספר לשירות חובה בצה"ל בהתאם לחוק שירות בטחון, והם מוצבים ליחידות חיל האוויר לתפקידים בהתאם להכשרתם. אותם בוגרי בית הספר, שלא הגיעו בסיום הלימודים לגיל שירות חובה, יכולים להשתלם במקצועם במתקני חיל האוויר עד לגיוסם; בתקופת ההשתלמות מקבלים הבוגרים תשלום של 60 ל"י לחודש וכלכלה.

בית הספר תורם בלא ספק תרומה חשובה להכשרת טכנאים בשביל יחידות חיל האוויר – פעולה שחשיבותה הולכת וגדלה ככל שהציוד שבידי החיל הוא יותר חדיש ומשוכלל.

בספטמבר 1958 הקים צה"ל בית ספר טכני, בו לומדים נערים בני 16–17, בוגרי בית ספר יסודי, את מקצוע המכונאות של רכב קרבי משוריין. בחודש מאי 1959 נערכה ביקורת בבית ספר זה.

נוסף על ההכשרה המיוחדת הניתנת בו נועד בית הספר להכשיר גם מכונאי כלי רכב וחשמלאי כלי רכב (בעיקר לשירות ביחידות שריון ויחידות שדה אחרות), מאחר שמספר בעלי המקצוע מסוגים אלה, המתגייסים לשירות חובה בצה"ל, הוא קטן מכדי לספק את הצרכים. בית הספר כפוף לפיקוד ההדרכה ומוכוון מבחינה מקצועית על ידי חיל החימוש.

הלימודים בקורס למכונאות רכב קרבי משוריין נמשכים 15 חודש, ובקורסים למכונאים וחשמלאים לכלי רכב – 12 חודש. תכניות הלימודים בקורסים אלה נקבעו בתיאום עם משרד העבודה במטרה, שתעודות ההסמכה, שיקבלו בוגרי בית הספר, יוכרו גם על ידי השלטונות האזרחיים.

סדרי קבלת החניכים לבית הספר, כלכלתם וסדרי המשטר דומים לאלה הנהוגים בבית הספר הטכני של חיל האוויר. במשך תקופת הלימודים נמצאים החניכים בפנימייה שליד בית הספר. דמי הלימוד, כולל דמי פנימייה, הם 360 ל"י לקורס. את השירותים האפסנאיים מקבל בית הספר מבסיס הדרכה אחר של צה"ל הנמצא בקרבתו.

מאחר שהמוסד היה בעת הביקורת בשנה הראשונה של פעולתו, לא היו עוד נתונים מספיקים על גובה ההוצאות הכרוכות בפעולתו.

ד. בתי ספר מקצועיים בתעשייה הצבאית

התעשייה הצבאית מפעילה שני בתי ספר ארבע-שנתיים לנערים בגילים 14–18, המקנים בעיקר את מקצוע המכשירנות – מקצוע הדורש הכשרה ממושכת והוא בעל חשיבות רבה למפעלי התעשייה הצבאית. בתי הספר הוקמו ליד שני מפעלים של התעשייה הצבאית באזורים שונים: הראשון בשנת 1951 והשני בשנת 1952. שני בתי הספר הם מוסדות מאושרים על ידי המחלקה לחינוך מקצועי של משרד העבודה, ומשרד העבודה משתתף בהוצאותיהם. החניכים אינם משלמים שכר לימוד.

ביקורת בשני בתי הספר נערכה בחודשים אוקטובר ונובמבר 1959.

1. קבלת חניכים

לבתי הספר מתקבלים נערים בוגרי בית ספר יסודי לאחר מבחן פסיכוטכני ובחינות כניסה. גודל המחזור בבית הספר הראשון הוא כ-20 חניכים, ובבית הספר השני – שם נפתח מחזור רק אחת לשנתיים – כ-12 חניכים. מספר החניכים מוגבל, משום שהמפעלים, שלידם קיימים בתי הספר, אינם יכולים לקלוט מספר יותר גדול.

2. תכנית הלימודים וארגון בתי הספר

כ-16–18 שעות בשבוע לומדים החניכים מקצועות כלליים: עברית, אנגלית, מתמטיקה, טכנולוגיה, שרטוט טכני ועוד; הכיתות המתקדמות לומדות גם תורת הייצור וארגון עבודה. כ-35–40 שעות בשבוע עובדים החניכים עבודה מעשית, בהשגחת מדריכים. בעבודתם המעשית משולבים החניכים בתוך מחלקות הייצור של המפעלים ומועסקים בעבודה ישירה.

בבית הספר הראשון משמש מנהל המפעל כמנהל בית הספר; את המקצועות הכלליים מלמדים 8 מורים, מהם 6 מהחוץ. ההשגחה על העבודה המעשית היא באמצעות מנהלי מחלקות של המפעל או פועלים-מדריכים, בפקוחו של מנהל המפעל.

בבית הספר השני משמש מנהל התכנון של המפעל כמנהל בית הספר; את המקצועות הכלליים מלמדים 7 מורים, מהם 2 מהחוץ. ההשגחה על החניכים בעבודתם המעשית מוטלת על מנהלי מחלקות המפעל.

בשני בתי הספר נהוגים מבחני מעבר שנתיים. נוסף על בחינת גמר של בתי הספר נבחנים החניכים בגמר הלימודים בחינה נוספת מטעם משרד העבודה ומקבלים תעודה של משרד העבודה. לחניכים משתלם שכר מודרג: החל מ-0.20 ל"י לשעה בשנה הראשונה ועד ל-1.18 ל"י לשעה לחניכים מצטיינים בסוף השנה הרביעית.

3. ההוצאות על הכשרת חניכים

(א) ההוצאות על הכשרת החניכים מתחלקות לסוגים אלה: שכר מורים, שעות עבודה של מדריכים וחומרים. המפעלים מחשבים כהוצאות את שכר המורים מהחוץ, את שכר העבודה של מדריכים ואת החומרים, אך לא את ההוראה הניתנת על ידי מורים, שהם עובדי המפעל. מצד אחר העסקה של חניכים מביאה בלי ספק תועלת למפעל.

(ב) בשנת 1958/59, שבה היו בבית הספר הראשון 56 חניכים ב-4 כיתות, היו הוצאות בית הספר כדלקמן:

ל"י	ל"י	
	12,270	שכר מורים מהחוץ
	18,770	שעות עבודה של מדריכים
32,290	1,250	חומרים, ספרים ושונות
- 8,180		פחות השתתפות משרד העבודה
24,110		הוצאות - ס"ה

הוצאות בית הספר השני, שבו למדו בשנת 1958/59 19 חניכים ב-2 כיתות, היו כדלקמן:

ל"י	ל"י	
	6,450	שכר מורים מהחוץ
	6,650	שעות עבודה של מדריכים
13,400	300	חומרים, ספרים ושונות
- 4,200		פחות השתתפות משרד העבודה
9,200		הוצאות - ס"ה

(ג) משרד מבקר המדינה ניתח את הנתונים על הוצאות בתי הספר מאז תחילת פעולתם וקבע, שההוצאה על בוגר, שסיים את בית הספר הראשון בשנת 1959, הסתכמה במשך כל ארבע שנות

לימודיו, בסך של כ-2,300 ל"י, שמהן נתקבל ממשרד העבודה סך 650 ל"י; בבית הספר השני, בגלל המספר היותר קטן של חניכים, הייתה ההוצאה על בוגר גבוהה יותר והסתכמה בסך 3,500 ל"י בקירוב, שמהן נתקבל ממשרד העבודה סך 500 ל"י בקירוב.

4. קליטת הבוגרים במפעלי התעשייה הצבאית

בהתאם להסדר בין התעשייה הצבאית ובין צה"ל חוזרים חלק מבוגרי בית הספר לתעשייה לאחר אימון טירון בלי לשרת שירות חובה בצה"ל, ומועסקים בתעשייה הצבאית כעובדים מרותקים.

מתוך 61 הבוגרים, שסיימו את שני בתי הספר עד שנת 1959, עובדים 41 במפעלי התעשייה הצבאית, 7 משרתים בצבא הקבע, ו-10 הם עדיין בשירות חובה. חלק ניכר מבוגרי המחוזיים הראשונים, העובדים במפעלי התעשייה הצבאית, ממלאים תפקידים אחראיים במפעליהם.

ה. הכשרה מקצועית לנערים במכון לבדק מטוסים

המכון לבדק מטוסים מקיים מאז ינואר 1958 קורס דו-שנתי לנערים, שמטרתו להכשיר מכונאי תעופה. תכנית הקורס משולבת בתכנית הלימודים של בית הספר המקצועי "אורט" בלוד.

לאחר מבחנים כלליים ופסיכוטכניים נתקבלו לקורס 50 נערים בני 14-15 וחולקו לשתי קבוצות: קבוצה אחת לומדת בבית הספר "אורט" וקבוצה שנייה עובדת במכון הבדק; הקבוצות מתחלפות מדי שלושה חודשים. בהיותם במכון הבדק עובדים החניכים תחילה בבתי מלאכה שונים ולאחר זאת מופנים למקצוע מסוים, לפי התאמתם.

כמרכז הקורס משמש מרכז ההדרכה של מכון הבדק, והוא מעביר הערכה על החניכים לבית ספר "אורט".

בתקופות עבודתם במכון מקבלים החניכים שכר מודרג, העולה מ-0.70 ל"י עד ל-1.25 ל"י לשעה; שליש מהשכר מיועד לתשלום שכר לימוד בבית ספר "אורט".

השתתפות משרד העבודה בהוצאות מכון הבדק על הקורס הייתה 3,000 ל"י.

ממצאי ביקורת

I. משרד הבטחון

אגף הכספים

פעולות הביקורת

נבדקו הדין וחשבון הכספי והמאזן של משרד הבטחון ליום 31.3.1959 וביצוע התקציב השנתי. נבדק חלק ניכר מהאסמכתאות לרישום הפעולות בספרי המשרד ומהאישורים הנוגעים לתקבולים ולתשלומים; נבדק חלק מחשבוניות של ספקים ושל קוני עודפים ופסולת, מחשבוניות חייבים וזכאים והתאמותיהם. כן נבדקו סדרי הניהול של הקופה הראשית של משרד הבטחון.

נערכה ביקורת על הפעולות הכספיות של משלחות הקניות של משרד הבטחון בחוץ לארץ ושל נספחויות צה"ל, כפי שהן משתקפות בספרי משרד הבטחון בארץ.

א. רזרבה בתקציב הבטחון

בתקציב הבטחון נכלל כל שנה סעיף "רזרבה" כסעיף משנה; בתקציב לשנת 1958/59 הוקצב בסעיף משנה זה סך 1,670,000 ל"י.

משרד הבטחון השתמש בסכומי הרזרבה על ידי העברתם לסעיפי משנה אחרים בלי לנהוג לפי סעיף 8 (א)(1) לחוק התקציב הקובע, שהעברה מסעיף משנה אחד לסעיף משנה אחר היא בסמכות שר האוצר וטעונה אישור של ועדת הכספים של הכנסת.

קביעת סכום כרזרבה בעת אישור תקציב הבטחון פירושה, שאותו סכום אמנם עומד לרשות משרד הבטחון, אך בעת הצורך בשימוש בכספי הרזרבה, מן הדין שחלוקתה תאושר על ידי ועדת הכספים של הכנסת, כפי שדורש חוק התקציב.

ב. אומדני הכנסה

הביקורת העלתה, שמשרד הבטחון היה אומדן זה שנים אחדות למספר פרטי הכנסה אומדנים נמוכים, בלי להתחשב בנסיין, שנרכש בתחומים הנדונים בשנים קודמות, ובנתונים אחרים, שהיו צריכים לשמש בסיס לאומדן.

(1) הטבלה הבאה מראה שלוש דוגמאות של פרטי הכנסה, שבהם לא נלקח בחשבון הנסיין של השנים הקודמות.

אומדן והכנסה בפועל בשלושה פרטי הכנסה בתקציב הבטחון

פרט הכנסה	שנת הכספים	אומדן	הכנסה בפועל	עודף
הכנסה מעבודת חיילי נח"ל במשקים	1956/57	666,400	671,997	5,597
	1957/58	500,000	898,480	398,480
	1958/59	500,000	783,213	283,213
	1959/60	500,000	(*)541,941	
שכר לימוד חניכים בבית ספר טכני של חיל אוויר	1956/57	30,000	71,167	41,167
	1957/58	30,000	105,082	75,082
	1958/59	30,000	118,658	88,658
	1959/60	40,000	(*)81,856	
הכנסות מקנסות צבאיים	1956/57	—	148,238	148,238
	1957/58	—	170,021	170,021
	1958/59	25,000	186,582	161,582
	1959/60	25,000	(*)106,176	

(*) הנתונים על ההכנסה בפועל בשנת 1959/60 הם עד יום 30.11.1959

(2) בתקציב הבטחון לשנת 1958/59 נקבע לפרט הכנסה "השתתפות משרדים אחרים" בסעיף משנה "גדנ"ע" אומדן בסך 30,000 ל"י ובאישורים תקציביים פנימיים, שהוצאו במשך השנה, הוגדל האומדן לסך 136,000 ל"י - אף כי סכומי ההוצאה, שנקבעו בתקציביהם של משרדי הממשלה כהשתתפות בהוצאות משרד הבטחון על פעולות גדנ"ע, הסתכמו בסך 356,000 ל"י. הסכומים, שקיבל משרד הבטחון למעשה ממשרדי הממשלה, הסתכמו בסך 336,000 ל"י.

האומדנים הבלתי מציאותיים היו את הגורם העיקרי בהתהוות עודפי הכנסה ניכרים.

שנת הכספים 1958/59 נסתיימה בעודף תקציבי בסך 1,953,000 ל"י, שברובו המכריע נבע מעודפי הכנסה. ועדת הכספים של הכנסת אישרה למשרד הבטחון ב-13.7.1959 את השימוש בעודף זה בשנת הכספים 1959/60.

אגף החימוש

פעולות הביקורת

נבדקו המינהל וסדרי העבודה באגף, ובמיוחד פעולות האגף בביצוע רכישות ציוד לחימה בשביל צה"ל.

חיוב ספק בהפרשי שיערים

בעידוד משרד הבטחון הוקם בשנת 1950 מפעל פרטי לייצור סוגים מסוימים של כלי נשק ותחמושת בשביל צה"ל. המפעל הוא בבעלות חברה מחוץ לארץ וחברה ישראלית, בחלקים שווים. מפאת החשיבות, שמערכת הבטחון ייחסה לקיום המפעל, סייע משרד הבטחון לחברה בשלבים המוקדמים של פעולתה בין היתר בדרכים הבאות: מתן מקדמות במטבע ישראלי ובמטבע חוץ לשם מימון של יבוא חומרי גלם ושל הוצאות הייצור ומתן המלצות לרשיונות יבוא ולהקצבות מטבע חוץ.

לאחר תקופה של ייצור נסיוני החל אגף החימוש בשנת 1953 במסירת הזמנות לחברה, וההספקה הראשונה נתקבלה בשנת 1955. מחירי המוצרים נקבעו, לאחר משא ומתן ממושך, בינואר 1957, ועם קביעתם נערכו החשבונות בעד המוצרים, שסופקו על ידי החברה מתחילת הייצור. מאחר שהמחירים היו מבוססים על חישוב ערך החומרים לפי השער $1 = \$1.80$ ל"י, היה צורך להביא בחשבון בעת עריכת החשבונות את התשלומים ואת ההקצבות במטבע חוץ, שקיבלה החברה עד שנת 1953 לפי שערים נמוכים יותר, שהיו נהוגים באותה תקופה.

הביקורת העלתה, שמשרד הבטחון התחשב בהפרשי השערים רק לגבי אותם תשלומים והקצבות, שהוא עצמו נתן לחברה; ואילו ההקצבות, שהחברה קיבלה עד 1953 ממשרדי ממשלה אחרים במישרין, לא הובאו בחשבון, והחברה לא חויבה בהפרשי השערים על הקצבות אלו. על פי חישובי הביקורת הסתכמו הפרשים אלה בסך 565,696 ל"י.

בעקבות הביקורת חייב משרד הבטחון את החברה בפברואר 1959 בסך 565,696 ל"י והחל בהפחתת הסכום מהחשבונות השוטפים.

אגף בינוי ומשק

פעולות הביקורת

במחלקת ביטוח ותביעות נבדקו דרכי הטיפול של המחלקה בתביעות נזיקין המוגשות נגד מערכת הבטחון ובתביעות שונות של מערכת הבטחון. במחלקת המשק נבדקו הפעולות הקשורות בשכירת אמצעי תובלה. במחלקת המכירות נבדקו סדרי מכירת רכב ועודפים אחרים. כן נערכה ביקורת על פעולות המוסך המרכזי של משרד הבטחון.

א. הטיפול בתביעות

מחלקת ביטוח ותביעות באגף בינוי ומשק מטפלת – נוסף על ענייני ביטוח – בתביעות של אזרחים נגד מערכת הבטחון (חוץ מתביעות הנובעות מחוזים). התביעות נגד מערכת הבטחון, שבהן עוסקת המחלקה, הן תביעות נזיקין ותביעות הנובעות מתאונות עבודה. המחלקה מטפלת גם בתביעות מערכת הבטחון נגד אזרחים (חוץ מהתביעות הנובעות מחוזים). לצורך הטיפול בתביעות למיניהן זקוקה מחלקת ביטוח ותביעות, מטבע הדברים, לקשר עם מחלקת השיקים ועם יחידות אחרות של מערכת הבטחון.

במידה שהתביעות, שבהן מטפלת המחלקה, באות לבירור בפני בתי המשפט, עובר הטיפול בהן לידי חוליה מיוחדת שבמסגרת פרקליטות המדינה.

בחודשים ינואר עד יוני 1959 נערכה ביקורת על פעולות המחלקה בשטח התביעות; כן נבדקו סדרי התיאום בין מחלקת ביטוח ותביעות למחלקת השיקים.

1. נוהלי העבודה של מחלקת ביטוח ותביעות

(א) "הוראות משרד הבטחון" קובעות את הסמכויות ואת נוהלי העבודה העיקריים לגבי רוב שטחי העבודה של המשרד. לגבי מחלקת ביטוח ותביעות עדיין לא פורסמו הוראות בדבר סמכויות ונוהלי עבודה.

(ב) המחלקה נוהגת לחסל את התביעות בדרך כלל על ידי פשרה. כשהסכום, שעל המשרד לשלם, אינו עולה על 5,000 ל"י, מחליט על פי רוב מנהל המחלקה לבדו על חיסול התביעות; אשר לתשלומים העולים על 5,000 ל"י, אמנם סוכם בשנת 1956, שהם טעונים אישורו של ראש אגף

בינוי ומשק, אך בבדיקה מסורגת של תביעות מסוג זה העלתה הביקורת, שבתיקים אחדים לא היה תיעוד על אישורו של ראש האגף.

הביקורת ציינה, שאת הסמכויות השונות לחיסול תביעות מן הראוי להגדיר בהוראות משרד הבטחון, כמקובל לגבי שטחי פעולה אחרים.

(ג) מן הדין שההוראות גם יקבעו, מה הם אותם מסמכים, שצריכים להימצא בכל תיק תביעה, כדי שאפשר יהיה ללמוד מן התיק, מה היו דרכי הטיפול במקרה ומה היה הבסיס להחלטה. מלבד זאת יש גם צורך, שהתיק ייסגר בהנמקה מסכמת של ההחלטה על חיסול התביעה בדרך של פשרה.

(ד) מספר התיקים שבטיפול המחלקה מגיע לאלפים. המחלקה אינה מנהלת רישומים, שיש בהם כדי לאפשר פיקוח שוטף על מצב הטיפול בתיקים. לגבי רוב סוגי התביעות ניתן לראות את שלב הטיפול בהן רק מתוך עיון בתיק עצמו. כיוון שהטיפול בחלק גדול מן התיקים הוא ממושך ודורש פעולות שונות, יש חשיבות, שיוהל רישום המשקף את שלבי הטיפול העיקריים בתביעות עד לחיסולן.

לאחרונה ניגש משרד הבטחון לעיבוד נוהלי העבודה של המחלקה, ומשיעובדו יפרסם את הנוהלים העיקריים בהוראות משרד הבטחון.

2. תביעות נגד מערכת הבטחון

בשתי השנים 1957/58 ו-1958/59 חיסלה המחלקה 1,694 תביעות שונות נגד מערכת הבטחון, בסכום כולל של 1,324,485 ל"י, מהסוגים הבאים: תביעות על נזקי גוף, תביעות על נזקי רכב ונזקים לרכוש אחר ותביעות הנובעות מתאונות עבודה.

(א) בבדיקת תיקי התביעות על נזקי רכוש חקלאי נקבעו מקרים אחדים, שהמחלקה שילמה פיצויים, בלא שנדרשה הערכה של מעריך חקלאי מוסמך מטעם משרד החקלאות. ראש אגף בינוי ומשק הודיע באוקטובר 1959, שלהבא תקפיד המחלקה לקבל בכל מקרה הערכה בכתב מאת מעריך משרד החקלאות.

בקביעת גובה הפיצויים סטתה המחלקה במקרים אחדים מחוות דעתו של המעריך. גם אם נכון, שחוות דעת אינה מחייבת חיוב מוחלט, מן הדרוש, שבמקרה של סטייה כזאת תנומק הסטייה בכתב.

(ב) בתיקים רבים של תאונות עבודה לא הייתה חוות דעת בכתב מאת מפקחי העבודה של משרד העבודה. חוות דעת אלו מראות, אם התאונה אירעה במהלך העבודה ומהי מידת הרשלנות של המעביד. במקרים רבים של תאונות עבודה לא נוהלו פרוטוקולים על משא ומתן עם התובע, ובתיקים רבים לא היה פירוט החישוב של גובה הפיצויים, ששימש יסוד לניהול המשא ומתן ולפשרה שהושגה.

באוקטובר 1959 הודיע ראש אגף בינוי ומשק, שלפי הסכם, שהושג בין משרד הבטחון למשרד העבודה, תוקם חוליית מפקחים מיוחדת של משרד העבודה בשביל מתקני מערכת הבטחון – דבר שיקל קבלת חוות דעת בכתב של המפקח בכל מקרה של תאונה, העלולה לגרור תביעת נזיקין. כן יוקפד, שבתיק יימצאו פרוטוקולים על מהלך המשא ומתן.

(ג) כשהמדובר בתביעות על נזקים הנובעים מפעולות צה"ל, מבקשת המחלקה מדי פעם בפעם מאת שלטונות הצבא להקים ועדות חקירה לבירור העובדות ולחקירת אחריות יחידות צה"ל לנזק. נקבעו מקרים אחדים, שהמחלקה פעלה בחיסול תביעות שלא בהתאם למסקנות, שהוסקו על ידי ועדות החקירה בדבר אחריות יחידות צה"ל לנזק. מחלקת ביטוח ותביעות הסבירה, שלעיתים קרובות אין היא יכולה לסמוך על תוצאות עבודתן של ועדות החקירה הצבאיות, במיוחד מאחר שמטרתן העיקרית היא לקבוע מסקנות משמעותיות, ומלבד זאת אין להן, מטבע הדברים, המומחיות הדרושה לשם קביעת אחריות לנוזקין.

הביקורת הצביעה, שבמקרים אלה דרושה הנמקה לסטייה מהמסקנות של ועדות החקירה. מלבד זאת הציעה הביקורת, שהמחלקה תנקוט צעדים, כדי שעבודת ועדות החקירה הצבאיות תהיה הולמת יותר את צורכי המחלקה: על ידי הנחיות שיבטיחו למשל, שהוועדה תשיב תוך כדי חקירתה לשאלון מפורט, שיוכן על ידי המחלקה.

3. תביעות מערכת הבטחון נגד אזרחים

מחלקת ביטוח ותביעות מטפלת בתביעות מערכת הבטחון נגד אזרחים על נזקי רכוש שונים, כגון נזקים לרכב צבאי בתאונות דרכים, נזקים למבנים או לרכוש אחר. בשתי השנים 1957/58 ו-1958/59 קיבלה מחלקת ביטוח ותביעות סך 70,000 ל"י בקירוב לחיסול 430 תביעות מסוג זה. סוג אחר של תביעות של מערכת הבטחון, שבהן מטפלת המחלקה, הן תביעות על נזקי גוף לחיילים, המתבססות על הוראות חוקי השיקום (חוק הנכים, חוק משפחות החיילים שנספו במערכה) וחוק שירות הקבע (גמלאות). חוקים אלה מאפשרים למדינה, שבתוקף החוק נושאת בתשלום תגמול לים, גמלאות והוצאות אחרות, לפצות את עצמה מידי האדם, שהיה חייב בתשלום פיצויים לחייל שנפגע או למשפחתו לפי חוק הנוזקין. המדובר הוא, כמובן, במקרי פגיעה בחיילים בנסיבות, שבהן היה מעורב גורם אזרחי, כגון בתאונות דרכים בין רכב צבאי לרכב אזרחי. בשתי השנים 1957/58 ו-1958/59 קיבלה מחלקת ביטוח ותביעות סך 30,000 ל"י בקירוב לחיסול 27 תביעות על נזקי גוף לחיילים.

(א) הטיפול הענייני בחוקי השיקום הוא בידי מחלקת השיקום של משרד הבטחון ואילו הטיפול הענייני בחוק שירות הקבע (גמלאות) הוא בידי מינהל התשלומים של צה"ל. לשם טיפול בתביעות המדינה המתבססות על חוקים אלה זקוקה אפוא מחלקת ביטוח ותביעות לקבלת האינפורמציה הדרושה מאת יחידות אלו. הביקורת העלתה, שמשרד הבטחון לא נתן את דעתו במידה מספקת על הנהגת סדרים, שיבטיחו מתן כל האינפורמציה הדרושה ותיאום מלא בין היחידות.

לא היה כל הסדר, המחייב את מינהל התשלומים של צה"ל להעביר למחלקת ביטוח ותביעות ידיעות על אותם מקרים של תשלום גמלאות לאנשי צבא הקבע או למשפחותיהם, שבהם יכולה להיות עילה לתביעה כלפי גורם אזרחי (למשל אם מקבל הגמלאות נפגע על ידי רכב אזרחי).

בדיקה, שנערכה במחלקת השיקום, במקביל לביקורת במחלקת ביטוח ותביעות, העלתה: בשני מקרים שילמה מחלקת השיקום תגמולים למשפחות חיילים, שנספו בתאונות, שבהן היה מעורב גורם אזרחי, בלי שהיא הודיעה למחלקת ביטוח ותביעות על התשלום, שלפי החוק אפשר היה לטפל בתביעת החזרתו מאת האורח האחראי. תשלומי התגמולים בשני מקרים אלה הסתכמו, עד למועד הביקורת, בסך 8,000 ל"י בקירוב. בעקבות הביקורת נשלחה הודעה למחלקת ביטוח ותביעות, וזו החלה בטיפול בהגשת התביעות.

(ב) אף כי חוק הנכים מאפשר למדינה לפצות את עצמה לא רק בעד תשלומי תגמולים אלא גם בעד הוצאות על טיפול רפואי בנכים, כללה מחלקת ביטוח ותביעות בתביעותיה רק את תשלומי ההענקה החד-פעמית והתגמולים. בספטמבר 1959 הודיע ראש אגף בינוי ומשק, שלהבא יכול להמשיך בתביעותיו גם הוצאות על טיפול רפואי בנכים.

נוכח ההסדרים הבלתי שלמים, שהיו קיימים בעבר בשטח הטיפול בתביעות על נזקי גוף לחיילים, הציעה הביקורת, שמשרד הבטחון יבדוק את כל מקרי התאונות מן העבר, שבהן היה מעורב גורם אזרחי ושבעקבותיהן משתלמים תגמולים, כדי לקבוע, אם קיימת אפשרות של תביעה על פי החוק. באוקטובר 1959 הודיע ראש אגף בינוי ומשק, שמחלקת ביטוח ותביעות תיגש לבדיקה זו על סמך חומר, שתקבל ממסכת-לא-כא ושלהבא תקבל המחלקה חומר כזה באופן שוטף.

בעקבות הביקורת ניגש משרד הבטחון להנהגת סדרי תיאום בין היחידות הנוגעות בדבר כדי להבטיח טיפול נאות בתביעות המשרד לפי חוקי השיקום ולפי חוק שירות הקבע (גמלאות).

ב. הובלות ברכב שכור

אגף בינוי ומשק, באמצעות מדור הובלה והחזקה, אחראי להספקת אמצעי הובלה שכורים ליחידות מערכת הבטחון, לרבות רכב שכור להובלת דלק. מחירי ההובלה מבוססים על תעריפי פונים, שהוסכם עליהם עם ספקי הובלה. במקרים מסוימים עורך מדור הובלה והחזקה הסכמים מיוחדים עם חברות ההובלה, שבהם נקבעים תנאי העבודה והמחירים בדרך של משא ומתן.

במסגרת בדיקת הפעולות הקשורות בשכירת אמצעי הובלה, שנערכה בחודשים אפריל עד יוני 1959, העלתה הביקורת:

(1) בראשית 1957 נמסרה לחברה להובלת דלק עבודת הובלה של דלק מסוג מסוים מחיפה לדרום הארץ. התשלום בעד הובלות אלו היה צריך להיות לפי שני מחירים: אם תזמן הובלה במיכליות בנות 25,000 ליטר – לפי 6.25 פרוטות לליטר, ואם במיכליות קטנות יותר – לפי 8.34 פרוטות לליטר, הוא המחיר הרגיל הנקוב בתעריפון. בפברואר 1957 החלה עבודת ההובלות באמצעות החברה.

הביקורת קבעה, שבתקופה מאפריל 1957 ועד מועד הביקורת הזומנו במקרים לא מעטים הובלות דלק במיכליות בנות 25,000 ליטר, אולם הן בוצעו על ידי החברה במיכליות קטנות יותר, והמשרד שילם לחברה תמורת הובלות אלו לפי 8.34 פרוטות לליטר, במקום 6.25 כפי שהוסכם. בעקבות הביקורת בדק אגף בינוי ומשק מחדש את ההובלות, שבוצעו על ידי החברה, ואת חשבוניותיה, וחייב את החברה בסך 2,100 ל"י, שנבע מההפרש בין מחירים אלה.

(2) הביקורת העלתה, שחשבונות חברות ההובלה הוגשו לאישור לחשב המשרד, בלא בדיקה מקצועית מוקדמת על ידי מדור הובלה והחזקה; החשבונות שולמו אפוא בלי בדיקה על ידי היחידה, שקבעה את תנאי מסירת העבודה.

בנובמבר 1959 נעשה הסדר בין אגף בינוי ומשק ובין חשב המשרד, לפיו ייבדקו החשבונות על הובלות לפי הסכמים מיוחדים על ידי מדור הובלה והחזקה לפני העברתם לחשב המשרד לתשלום. הביקורת המליצה, שהסדר כזה יונהג לגבי כל חשבונות ההובלה ולא רק לגבי אלה הנובעים מהסכמים מיוחדים.

במחלקת השיקום נבדקו סדרי אישור תגמולים לנכים ולמשפחות שכולות בארץ ובח"ל, פעולות השיקום הכלכלי לנכים ולמשפחות שכולות ואספקת ציוד אורטופדי לנכים.
במחלקת הגיוס נבדקו סדרי העבודה של הלשכות האזוריות, דרכי ביקורת ההתייצבות וסדרי החזקת ציוד רפואי ומעבדתי.

א. חברת "לונה פרק" ירושלים

1. בחודשים יולי עד אוקטובר 1958 בדק משרד מבקר המדינה את הטיפול של מחלקת השיקום בחברת "לונה פרק" ירושלים, אחרי שבסוף שנת 1957 נמכרו רכוש וזכויותיה של חברה זו לחברה פרטית בירושלים. בחודשים נובמבר ודצמבר 1958 ניהל היועץ המשפטי למבקר המדינה חקירה של אנשים מספר, שהיו קשורים בעניין.

בשנים הראשונות לאחר גמר מלחמת השחרור נקטה מחלקת השיקום – בין שאר צורות שיקום נכים – שיטה, שלאחר מכן חדלה ממנה: לצרף נכים למפעלים קיימים או לארגן שותפויות של נכים. מפעל "לונה פרק" היה אחד מהנסיונות לשקם קבוצת נכים על ידי צירופם לחברה קיימת לשם הקמת מפעל. פעולה זו נעשתה בתקופה, שבה האפשרויות לשיקום נכים בירושלים היו מוגבלות בגלל המצב הכלכלי המיוחד, ששרר בירושלים באותו זמן. חברת "לונה פרק" לא הצליחה להתבסס ובסופו של דבר לא שוקם בה אף נכה.

הביקורת העלתה ליקויים חמורים בטיפול של מחלקת השיקום, במיוחד את הליקוי, שלא הובטחו זכויות המדינה; וכאשר התברר, שהחברה לא תשמש אמצעי לשיקומם של נכים, לא נעשה דבר להחזרת הכספים, שניתנו כהלוואות לנכים לשם השקעתם בחברה.

(א) חברת "לונה פרק" בע"מ נרשמה אצל רושם החברות בדצמבר 1951 כחברה פרטית, ובה שני חברים – אחד נכה ואחד עולה חדש – שהיו גם מנהלי החברה. השניים היו בעלי חוזה חכירה על שטח של 9 דונם קרקע בירושלים, ובעזרת מחלקת השיקום ומשרד האוצר קיבלו רשיונות להקים על שטח זה לונה פרק; אולם חסרו אמצעים כספיים להקמת המפעל. בשנת 1952 טיפלה מחלקת השיקום בשיקומם של שמונה נכים בירושלים על ידי צירופם לחברת "לונה פרק" כחברים לשם העסקתם במפעל. מחלקת השיקום גם המליצה על בעל הון, שהיה לו ציוד להפעלת לונה פרק, כמועמד לכניסה לחברה.

בנובמבר 1952 נחתם חוזה בין חברת "לונה פרק" ובין שמונת הנכים ובעל ההון, שתיווסד חברה חדשה ושחלקיהם של הצדדים בחברה זו יהיו: 20% לבעלי חברת "לונה פרק" המקורית, 32% לבעל ההון ו-48% לשמונת הנכים. למימון השקעת הנכים בחברה נתנה להם מחלקת השיקום הלוואות אישיות מקרן הנפגעים באמצעות בנק "אוצר החייל", שהסתכמו ב-30,400 ל"י.

הלונה פרק נפתח לקהל ביום העצמאות תשי"ג (אפריל 1953) ופעל עד סוף שנת 1954.

בתקופה שמנובמבר 1952 עד יוני 1953 עזבו שבעה מתוך שמונת הנכים את המפעל וקיבלו שיקום אחר. נוכח עזיבת הנכים ומצבו הכספי הקשה של המפעל צירפה מחלקת השיקום למפעל ביולי 1953 שבעה נכים אחרים, תוך מימון נוסף. גם נכים אלה קיבלו הלוואות אישיות מקרן הנפגעים באמצעות "אוצר החייל" בסכום כולל של 29,600 ל"י.

בנובמבר 1953 התפטר מהנהלת החברה הנכה, שהיה ממייסדיה המקוריים, ולפי הוראות המ"ח לקה העביר את זכויותיו למי שהיה בעבר מנהל לשכת השיקום בירושלים ושפרש מעבודתו במשרד הבטחון באוקטובר 1952. איש זה מונה על ידי חברי "לונה פרק" כמנהל החברה, קיבל מנייה, שנתנה לו זכות הכרעה בניהול ענייני החברה, ומשרד הבטחון ראה בו נאמן שלו בחברה. השני מבין המנהלים המקוריים התפטר אף הוא מהנהלת החברה והעביר את כל זכויותיו לבעל ההון, תמורת סכום של 6,000 ל"י.

באפריל 1954 ניתנה לחברת "לונה פרק", בהמלצת מחלקת השיקום, הלוואה בסך 5,000 ל"י על ידי קרן המשותפת למשרד הבטחון ולמרכז הקואופרציה, שמטרתה מתן הלוואות לנכים לסידורם בקואופרטיבים. עד סוף שנת 1954 עזבה גם קבוצת הנכים השנייה את המפעל, בהסכמת מחלקת השיקום, והנכים קיבלו שיקום אחר.

(ב) מסתבר, שכספי המדינה, שניתנו כהלוואות לשם השקעה בחברה, הסתכמו בסך 65,000 ל"י. לכספים אלה נתקבלו בטחונות כדלקמן: להבטחת ההלוואות האישיות, שניתנו לקבוצת הנכים הראשונה בסך 30,400 ל"י, קיבל בנק "אוצר החייל" את שטרות הנכים בערבות בעל ההון וכן שטר משכון של בעל ההון על ציודו בלונה פרק על סך 30,000 ל"י; להבטחת ההלוואות האישיות, שניתנו לקבוצת הנכים השנייה בסך 29,600 ל"י, נתקבלו שטרות הנכים בערבות שני מנהלי החברה (בעל ההון והמנהל שהיה נאמן משרד הבטחון); להבטחת ההלוואה, שניתנה לחברה מקרן הקואופרטיבים בסך 5,000 ל"י, נתקבלו שטרות החברה בחתימת מנהליה.

החחה בנובמבר 1952, לפיו הייתה צריכה להיווסד חברה חדשה, לא מומש, והנכים משתי הקבוצות גם יחד לא קיבלו כל מניות, אלא כל המניות נשארו בידי שני מנהלי החברה. כאשר הנכים עזבו את החברה, לא קיבלו – לא הנכים ולא המחלקה – מניות, או איזה חלק שהוא מהכספים, שהושקעו בעת כניסת הנכים לחברה. יחד עם זאת לא קיבלה מחלקת השיקום כל התחייבות מאת מנהל החברה, שהיא ראתה אותו כנאמן שלה, בדבר אחריותו כלפי הנכים וכלפי המשרד.

(ג) לאחר שהנכים האחרונים עזבו את החברה בשנת 1954, מן הצורך היה לדאוג לזכויות המדינה על הכספים, שהושקעו בחברה. אולם המחלקה לא נקטה כל פעולה בכיוון זה ואף התנגדה להגשת בקשה לפירוק החברה על ידי אחד הנכים בקבלה את דעתו של מנהל החברה, שניתן יהיה למכור את רכוש החברה וזכויותיה במחיר, שיאפשר סידור מתאים. כאשר באוגוסט 1955 נדונה בהנהלת קרן הנפגעים שאלת הבטחונות לכספי ההלוואות והוצעו הצעות מספר להבטחת כספי המדינה, שהושקעו בחברה, הצהיר מנהל מחלקת השיקום, בלא שהיה לו יסוד לכך, שהמניות רשומות על שם הנכים ושלפי חוזה בין משרד הבטחון לחברה אין אפשרות להעביר מניות בלי הסכמת המשרד.

המחלקה הודיעה ל"אוצר החייל", שאין לנקוט צעדים נגד הנכים חותמי השטרות, מאחר שהם עזבו את המפעל. בעקבות הודעה זו החזיר "אוצר החייל" בשנת 1956 את השטרות למחלקה. המחלקה לא נקטה כל פעולה למימוש השטרות, אף כי כעריבים היו חתומים עליהם מנהלי החברה. השטרות היו גוזמים בידי המחלקה למעלה משנתיים, ורק ביוני 1958, אחרי שבסוף 1957 נמכר רכוש של החברה על ידי מנהליה לחברה פרטית, הועברו השטרות לחשב הכללי. המחלקה לא הודיעה לחשב הכללי, שיש לעשות פעולה כל שהיא לגבי השטרות, ואף לא הודיעה על קיום שטר משכון בסך 30,000 ל"י שבידי "אוצר החייל".

(ד) ייתכן, שהנימוק, שרצוי למכור את החברה כ־עסק חי היה עשוי בשנת 1955 להצדיק את דחיית הדרישה למימוש הכספים לחודשים מספר, אך המחלקה במשך שנים לא התעניינה ולא עקבה אחר הנעשה ברכוש החברה ובזכויות המדינה בה.

בסוף שנת 1957 נמכרו רכוש וזכויותיה של החברה על ידי מנהליה לחברה פרטית בירושלים במחיר, שלפי הודעת עורך דין החברה היה 46,000 ל"י וכולו שימש לתשלום חובות לנושים פרטיים. משרד הבטחון לא קיבל כספים כלשהם.

2. בעקבות הביקורת העביר משרד הבטחון בפברואר 1959 את הטיפול בעניין "לונה פרק" לפרקליט המדינה. בעקבות הדיונים, שקיים המשרד עם פרקליטות המדינה, הוגשה בנובמבר 1959 בקשה לפירוק החברה על ידי "אוצר החייל" כבא כוח הנכים – דבר שיאפשר, בין השאר, להטיל עיקול על רכושם של מנהלי החברה. כן מטפל "אוצר החייל" בהוצאה לפועל של שטר המשכון על סך 30,000 ל"י.

הביקורת הדגישה בנובמבר 1959, שמן הדין שנוסף על נקיטת הצעדים המכוונים לגביית כספי המדינה, שהושקעו בחברה, יתן משרד הבטחון את דעתו על מסקנות, שיש להסיק כלפי עובדים, שפעלו מתוך חוסר אחריות לכספי המדינה. בינואר 1960 הודיע משרד הבטחון, שהוא מברר את פעולות העובדים, שהיו קשורים בפרשה.

ב. אספקת ציוד ארטופדי לנכים

במסגרת הטיפול הרפואי בנכים מספקת להם מחלקת השיקום, במידת הצורך, נעליים ארטופדיות וגפיים מלאכותיים, על חשבון תקציבה. בשנת 1958/59 הסתכמה ההוצאה על נעליים ארטופדיות בסך 60,000 ל"י ועל גפיים מלאכותיים בסך 80,000 ל"י. רוב הציוד מסופק על ידי חברת "גפים", שהוקמה למטרה זו בשנת 1949 על ידי משרד הבטחון, בשותפות עם כמה גופים אחרים, אך המשרד קשור גם עם ספקי ציוד נוספים.

בחודשים פברואר ומארס 1959 נבדקו על ידי משרד מבקר המדינה סדרי אישור הזכות לנעליים ארטופדיות, ההתקשרויות של המשרד עם ספקי נעליים ארטופדיות וגפיים מלאכותיים והטיפול של המשרד בחשבונות הספקים.

1. בשנת 1955 קבעה מחלקת השיקום, שנכים הזקוקים לנעליים ארטופדיות, יהיו זכאים לקבלם אחת ל-6 חודשים, ואם הם מקבלים מאת המחלקה דמי השתתפות בהחזקת מכונת להנעה עצמית – אחת ל-9 חודשים. הנעליים מסופקות לנכים בפרקי זמן אלה בלא קשר עם מצב הנעליים.

(א) עד שנת 1956 נקבעה הזכות לנעליים ארטופדיות על ידי הרופאים בלשכות האזוריות של המחלקה. באוקטובר 1956 הורכבו על ידי אנף כוח האדם ועדות רפואיות, בהשתתפות רופא ארטופד, לקביעת זכות זו. הוועדות גם בדקו בדיקה חוזרת 920 נכים, שקיבלו נעליים ארטופדיות בעבר, וקבעו ש-201 מהם לא היו זקוקים לנעליים כאלה – לפחות בשעת הבדיקה החוזרת. הביקורת העלתה, שלאחר תקופה מסוימת הופסקה פעולת הוועדות בחלק מהלשכות האזוריות והזכות לנעליים ארטופדיות נקבעה שוב על ידי הרופאים האזוריים בלבד. הרופאים האזוריים אינם רופאים ארטופדיים.

בדצמבר 1959 הורה מנהל מחלקת השיקום, שעל הרופאים האזוריים לבקש חוות דעת של רופא אורטופד בכל מקרה של ספק בצורך בנעליים אורטופדיות.

(ב) להספקת נעליים אורטופדיות קשורה מחלקת השיקום עם חברת "גפים" ועם שלושה ספקים אחרים. הנעליים הן משני סוגים: "אורטופדי רגיל" ו"מיוחד", כשההפרש ביניהם במחיר הוא ניכר. הביקורת העלתה, שאינה קיימת הגדרה הקובעת את מהותם של שני סוגים אלה. באישור הרפואי לא צוין בדרך כלל סוג הנעליים הנדרש; הסוג נקבע אפוא על ידי הספקים. מאחר שהנעליים נמסרות לנכים על ידי הספקים במישרין, הרי בהעדר קביעת סוג הנעליים באישור הרפואי לא הייתה למעשה אפשרות לבדוק, אם חשבון הספק מתאים למציאות.

2. החלקים והחומרים לגפיים מלאכותיים מובאים מחוץ לארץ, ובתי המלאכה בארץ עושים את ההרכבה וההתאמה. עד שנת 1956 הייתה מחלקת השיקום קשורה לצורך זה עם חברת "גפים" בלבד, ואילו בשנה זו התקשרה עם ספק נוסף. היקף ההזמנות אצל הספק הנוסף בשנים 1957/58 ו-1958/59 הגיעה ל-33,000 ל"י (מתוך כלל ההוצאות על גפיים מלאכותיים בשנים אלו בסך 173,000 ל"י).

(א) בשנת 1957 הביאה מחלקת השיקום מחוץ לארץ במישרין חלקים בשביל נכים מסוימים ומסרה אותם לספק הנוסף לשם הרכבה. הביקורת העלתה, שבמקרים אחדים שילמה המחלקה לספק את המחיר המלא בלא לנכות את תמורת החלקים, שהיא מסרו לו. בעקבות הביקורת חויב הספק בסך 686 ל"י תמורת תשלומים מיותרים שקיבל.

(ב) חומרים וחלקים, שהובאו על ידי הספק הנדון מחוץ לארץ, שוחררו ממכס, לאחר שמחלקת השיקום אישרה, שהם מיועדים להרכבת גפיים, שהוזמנו אצל הספק בשביל נכי צה"ל. אישור זה ניתן, בלא שהמחלקה הבטיחה, שהחומרים והחלקים ישמשו אך ורק לצורך זה.

"מערכות" בית ההוצאה

בחודשים יולי ואוקטובר עד נובמבר 1959 בדק משרד מבקר המדינה את סדרי המינהל ואת הפעולות המשקיות והכספיות של בית ההוצאה "מערכות".

בית ההוצאה "מערכות" מוציא לאור ספרים וכתבי עת על נושאים צבאיים ונושאים אחרים בעלי עניין למערכת הבטחון. מאחר שמערכת הבטחון מעוניינת בהחדרת נושאי הבטחון בין אנשי המילואים, בציבור הרחב ובמיוחד בנוער, נמכרים פרסומי "מערכות" לא רק לאנשי צבא, אלא מופצים גם בין אזרחים. במקרים מסוימים מחליט בית ההוצאה גם להפיץ ספרים, שהוצאו לאור על ידי מו"לים אחרים, אם יש בהם עניין מיוחד למערכת הבטחון.

המערכת של בית ההוצאה מורכבת מאנשי צבא. המינהל של בית ההוצאה הוא בידי מנהל, שנתמנה על ידי מנהל משרד הבטחון, ולעזרתו – עובדים מספר של משרד הבטחון.

בית ההוצאה פועל כ"מפעל סגור", שעליו לכסות את עיקר הוצאותיו מהכנסותיו. משרד הבטחון מעמיד לרשות בית ההוצאה הון חוזר, שהסתכם בשנת 1957/58 בסך 217,000 ל"י ובשנת 1958/59 בסך 203,000 ל"י. נוסף על כך מקבל בית ההוצאה הקצבה מתקציב הבטחון, שהסתכמה בשנת 1957/58 בסך 27,000 ל"י ובשנת 1958/59 בסך 28,000 ל"י. המשכורות של אנשי הצבא הנמנים על בית ההוצאה (בעיקר אנשי המערכת) משתלמות מתקציב המשכורת של צה"ל.

הפדיון ממכירת הפרסומים למיניהם הגיע בשנת 1957/58 לסך 240,000 ל"י ובשנת 1958/59 לסך 400,000 ל"י בקירוב (מזה יותר מ-200,000 ל"י ממכירת "אלבום העשור לצה"ל", שהוצא לרגל שנת העשור).

עד סוף ינואר 1960 לא היה מוכן הדו"ח הכספי של בית ההוצאה לשנת 1958/59.

א. הוצאת ספרים

בשנים 1955/56 עד 1958/59 הוציא "מערכות" 45 ספרים בכמות של 293,000 טפסים בקירוב. מלאי הספרים, שנמצא בידי "מערכות", לפי המאזן ל-31.3.1955, הגיע ל-37,000 טפסים בקירוב, שערכם הכספי לפי מחיר הקרן היה 37,000 ל"י. ליום 31.3.1959 עלה מלאי הספרים ל-55,000 טפסים בקירוב, בערך כספי של 91,000 ל"י.

(1) ביוני 1957 התקשר בית ההוצאה עם סוכן בתל אביב לשם הפצת ספרים בתנאי קונסיג'נציה; הסוכן קיבל דמי עמלה בשיעור 25% - 40%. הוא התחייב להמציא לבית ההוצאה דו"ח תלת-חודשי על תנועת הספרים ולהעביר לו את הפדיון ממכירת הספרים אחת לשלושה חודשים. הביקורת העלתה, שבית ההוצאה לא בדק כראוי את הדו"חות של הסוכן ולא קיים את הפיקוח הדרוש על פעולותיו. בחודש אפריל 1958 זיכה הסוכן את בית ההוצאה בהכנסות ממכירת ספרים במחיר נמוך מזה, שעליו הוסכם, בלי שבית ההוצאה עמד על ההפרש, שהסתכם בסך 900 ל"י. בעקבות הביקורת חייב בית ההוצאה את הסוכן בסך 900 ל"י.

(2) הביקורת הצביעה על הצורך בפיקוח שיטתי על תנועת הספרים מן הדפוס לכריכיה ומן הכריכיה למחסן כדי להיווכח, אם החסר אינו עולה על פחת סביר. בדצמבר 1959 הודיע מנהל בית ההוצאה, שהונהג רישום הספרים הבלתי כרוכים, שישקף את הפחת בכל מהדורה.

ב. הוצאת כתבי עת

בית ההוצאה מוציא לאור שלושה כתבי עת: "מערכות", בו מתפרסם חומר מקורי על נושאים צבאיים, יצא בשנים האחרונות כ-6 פעמים בשנה, במהדורה של 6,000 טפסים; "צקלון" - ירחון, בו מתפרסמים מאמרים מתורגמים על נושאים צבאיים, במהדורה של 6,000 טפסים; ו-"מערכות-ים" - רבעון, במהדורה של 3,000 טפסים.

הפצת כתבי העת היא בחלקה באמצעות סוכן, ובחלקה במכירות ישירות ממחסן ההוצאה, בעיקר לאנשי צבא. הסוכן מקבל דמי עמלה בשיעור 10% מדמי חתימה של מנויים וביעור 25% ממכירת חוברות. גביית התשלומים מהמנויים היא באמצעות מינהל התשלומים של צה"ל לגבי אנשי הצבא, ובאמצעות הסוכן לגבי מנויים אחרים.

(1) הביקורת העלתה, שבשנים 1957/58 ו-1958/59 פחתה ההכנסה מכתבי העת משנה לשנה: מ-11,000 ל"י בשנת 1956/57 ל-7,000 ל"י בשנת 1958/59. התברר, שבית ההוצאה לא גיהל באופן סדיר את רשימת המנויים, לא עדכן אותה ולא בדק, אם דמי המינוי מתקבלים כסדרם.

באוגוסט 1959 הודיע מנהל בית ההוצאה, שבעקבות הביקורת הונהגו סידורים למעקב אחר מצב המנויים. כן ניהל בית ההוצאה לשיפור סדרי התיאום עם מת"ש בכל הנוגע לגיהול חשבוניותיהם של אנשי הצבא המנויים על פרסומי בית ההוצאה.

(2) במחסן ההוצאה לא התנהל כל רישום כמותי או כספי של תנועת החוברות. בקבלות על מכירת החוברות מהמחסן במזומנים לא פורטו שם החוברת וכמות החוברות שנמכרו. באוגוסט 1959 הונהג רישום של תנועת החוברות.

(3) בית ההוצאה מפרסם בכתבי העת מודעות מסחריות. ההזמנות למודעות מתקבלות באמצעות סוכן יחיד תמורת דמי עמלה בשיעור 45% ממחיר המודעה.

הביקורת העלתה ליקויים חמורים בהסדרים הנוגעים לקבלת הזמנות למודעות ולגביית דמי המודעות. בית ההוצאה השאיר בידי הסוכן את כל המגע עם הלקוח – את קביעת מחיר המודעה ואת גביית התשלומים – בלא שקיים פיקוח על הגבייה. בידי הסוכן היו, למשל, פנקסי קבלות של בית ההוצאה, אך בית ההוצאה לא דאג, שהסוכן ימציא את העתקי הקבלות שהוציא. ההסדרים עם הסוכן גם אפשרו, שהסוכן יטול את מלוא העמלה מהתשלומים שנבה, גם אם הם היו חלקיים. ההכנסות בריטו מהמודעות היו צריכות להסתכם ב־29,000 ל"י ב־1957/58 וב־26,000 ל"י ב־1958/59. מסכומים אלה קיבל הסוכן כאמור דמי עמלה בשיעור 45%. חובותיהם של מזמיני המודעות עלו באותה תקופה במידה ניכרת: מ־8,000 ל"י בסוף מארס 1957 ל־15,000 ל"י בסוף מארס 1958 ול־19,000 ל"י בסוף מארס 1959.

בעקבות הביקורת ניגש בית ההוצאה להסדר חדש של היחסים עם הסוכן. לפי הסדר זה ישולמו דמי העמלה רק לאחר קבלת תשלום מלא בעד המודעה, וייקבע מחירון למודעות.

ג. הנהלת החשבונות

בדיקת סדרי ניהול החשבונות של "מערכות" העלתה, שהארגון של הנהלת החשבונות לא הלם את צורכי בית ההוצאה, שהיקף פעולותיו הכספיות הוא ניכר. במשך שנים מספר (מאז 1955/56) לא נערכה התאמה בין יתרות מלאי הספרים הנמצאים במחסן לבין הרישומים בהנהלת החשבונות. מנהל החשבונות של בית ההוצאה ממלא גם את תפקיד הקופאי. הביקורת הצביעה, ששילוב כזה של תפקידים בידי עובד אחד אינו רצוי.

בעקבות הביקורת ניגש בית ההוצאה לשיפור סדרי הרישום בהנהלת החשבונות.

II. צבא הגנה לישראל

פעולות הביקורת

בשנה הנסקרת נבדקו העניינים הבאים: סדרי שחרור חיילים משירות חובה; ניצול רכב מינהלתי ותובלתי; הטיפול במקרים של חסר ונוק לציד; הפיקוח על השימוש בדלק לכלי שיט; הפעולות הכספיות בחיל המודיעין; הפיקוח על צריכת חומרים בבתי מלאכה של חיל הים ושל חיל המודיעין. נבדקו גם הפעולות של בתי הספר הקדם-צבאיים במסגרת צה"ל (ראה לעיל עמ' 312–318).

א. שחרור חיילים משירות חובה

חוק שירות הבטחון קובע את פרקי הזמן, שיוצאי צבא חייבים לשרת שירות חובה בצה"ל; אורך תקופת השירות משתנה בהתאם לגיל, מין וכמה גורמים אחרים. מדורי כוח האדם בשלישות הראשית, המנהלים רישום של כל חיילי צה"ל, מחשבים את תקופות השירות, שהחיילים חייבים